

Incidenten rond de constructie van de eerste mechanische weefgetouwen te Gent.

DOOR

H. COPPEJANS-DESMEDT

Het invoeren van de machines in de industrie in het algemeen en in de Gentse textielnijverheid in het bijzonder, heeft een omwenteling teweeggebracht, die zowel de economische structuur als de sociale geleiding grondig heeft gewijzigd. Men weze hier alleen herinnerd aan de vorming van de fabrieken met het daarmee gepaard gaande ontstaan, van wat men het proletariaat heeft genoemd, collectieve productiecentra waarin de arbeider aan zijn persoonlijkheid heeft moeten verzaken om tot een onderdeelje te worden in het ingewikkelde raderwerk van het fabriekscomplex.

Te Gent meer bepaald spreekt het teloor gaan van het persoonlijk initiatief van de arbeider en zijn inschakeling in de industrie een allerduidelijkste taal. De ontegensprekelijke nadelen en schaduwzijden daarvan kan men nog iedere dag in een schrill licht zien, wanneer men de troosteloze en wansmakelijke negentiende eeuwse arbeidswijken doorloopt. Zij wekken de indruk dat het kettingbeginsel, dat zozeer de fabrieksproductie beheerst, als het ware op de huizenrijen en daarmee tot op de straat is toegepast geworden. Die smalle, gore arbeidersstegen die men overal in Gent aantreft, hebben in laatste instantie hun ontstaan te danken aan de machine en inzonderheid aan de textielmachine ¹.

Deze vindt — zoals men weet — ingang te Gent in het begin van de 19e eeuw ². Tot op het eind van het Oud Regime was op gebied van

(1) Zie over de Gentse arbeiderswoningen in de 19e eeuw: HEYMAN J. en MARESKA J., *Enquête sur le travail et la condition physique et morale des ouvriers employés dans les manufactures de coton à Gand*. Gent, 1845; ID. in: *Royaume de Belgique. Ministère de l'Intérieur. Enquête sur la condition des classes ouvrières et sur le travail des enfants*. Brussel, dl. III, blz. 120 e.v.; DE BUCK P., *Stad Gent. Onderzoek over de woonhuizen in de beluiken en werkmanswijken* (Verslag), Gent, 1899; DE RYCKE I. VAN RENTERGHEM J., DE BUCK P. *De beluiken binnen de stad Gent. Verslag van het onderzoek gedaan ten jare 1904 door de HH...* (Beschermmiteit der werkmanswoningen van het arrondissement Gent. St. Amandsberg bij Gent, 1904. Men vergelijkte verder DUMONT M., *Gent. Een stedenaardsrijkskundige studie*. Gent, 1951, vooral blz. 296 e.v.

(2) De eerste machines werden — zoals men weet — te Gent in de textielnijverheid ingevoerd door Lieven Bauwens, op het uiterste eind van de 18e en in de eerste jaren van de 19e eeuw. Zie over deze belangrijke figuur: DESPRECHINS A., *Liévin Bauwens et sa famille*. Brugge, 1954 (Tablettes des Flandres. Rec. 5); en meer in het bijzonder voor het oversmokkelen van de machines uit Engeland: DE PAUW N., *Liévin Bauwens. Son expédition en Angleterre et son proces à Londres* (1798-1799). Gent, 1903. Men vergelijkte verder DHONDT J., *L'industrie cotonnière gantoise à l'époque française*, in: *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, II, 1955, blz. 240.

mechanisatie de toestand alhier nog uiterst rudimentair. In de wolindustrie en de linnennijverheid was practisch geen technische vooruitgang sedert het eind van de Middeleeuwen verwezenlijkt. Het spinwiel en het weefgetouw waren tot in de bijzonderheden gebleven, wat zij reeds sedert eeuwen waren.

De redenen van die stagnatie op technisch gebied dienen ongetwijfeld in de eerste plaats te worden gezocht in het ambachtswezen en in zijn strenge reglementering. Uiteraard steunend op de traditie als grondslag van de sociale ordening heeft diezelfde traditionele geest in het ambacht iedere vernieuwing van de techniek in de weg gestaan³.

Doch daar alleen is de reden niet gelegen, want ook in die nijverheden die buiten het ambachtskader stonden, is al even weinig sprake van technische vooruitgang. Die industrieën waren echter ten grote dele als huishouderijen ingericht en het lijdt geen twijfel dat die organisatie al evenzeer voor de stagnatie op technisch gebied aansprakelijk kan worden gesteld.

Heeft men tot nu toe geen afdoende verklaring gevonden om die stagnatie uit te leggen, al even moeilijk zijn de oorzaken te achterhalen van de zó plotse als ontzagwekkende vooruitgang op technisch gebied, die zich in de 18e eeuw heeft voorgedaan en die tot op heden ten dage in steeds vlugger tempo voortgezet wordt. Hoe het ook zij, die onafgebroken reeks technische uitvindingen hebben in enkele decennia onze West-Europese samenleving — in de eerste plaats die van Engeland, Frankrijk en België — in al haar aspecten grondig gewijzigd en — men mag gerust zeggen — werkelijk gerevolutionneerd⁴.

Zoals men weet hebben onze eigen voorouders in zake vernieuwing van de techniek echter weinig of niets gepresteerd. Hun enige persoonlijke verdienste is er essentieel in gelegen dat zij tot de eersten hebben behoord om de toekomstmogelijkheden van die nieuwe uitvindingen in te zien; en het daarbij trouwens niet hebben gelaten, maar het onmogelijke hebben aangewend om de machines in handen te krijgen en alhier in werking te stellen.

Het resultaat daarvan is geweest dat België op het continent het land is, waar de industrialisatie het eerst en het sterkst is doorgedrongen.

(3) Zie over het ambachtswezen in latere tijd: CRUTZEN G., *Les principaux défauts du système corporatif dans les Pays-Bas autrichiens à la fin du XVIIIe siècle*, in: *Revue de l'instruction publique en Belgique*, dl. XXX (1887), blz. 277-302, dl. XXXI (1888), blz. 1-24.

(4) Zie over de technische uitvindingen en de daarmee gepaard gaande industriële omwenteling in Engeland, het standaardwerk van MANTOUX P., *La révolution industrielle au XVIIIe siècle. Essai sur les commencements de la grande industrie en Angleterre*, Parijs, 1906; en verder USHER A.P., *A history of mechanical inventions*, New-York, Londen, 1929. Voor het invoeren van het machinisme in Frankrijk, raadplege men BALLOT C., *L'introduction du machinisme dans l'industrie française*, publié d'après notes et manuscrits de l'auteur par Cl. Gével, Rijsel-Parijs, 1923; voor België, zie vooral DE BRIAVOINNE N., *De l'industrie en Belgique. Sa situation actuelle. Causes de décadence et de prospérité*, 2 dln., Brussel, 1839; en Id., *Sur les inventions et les perfectionnements dans l'industrie depuis la fin du XVIIIe siècle jusqu'à nos jours*. In: *Mém. cour. de l'Acad. Roy. des Sciences et Belles-Lettres de Belgique*, dl. VIII, Brussel, 1839, in 4°.

De uitvindingen zelf zijn bijna uitsluitend te danken aan de Engelsen. Maar zoals professor T. S. Ashton in zijn zeer merkwaardige synthese over de Engelse industriële revolutie het terecht doet opmerken, is daarbij weinig sprake van eigenlijke helden of verbluffende genieën. Zij die er uiteindelijk in slaagden de machines op punt te stellen, hebben ontegensprekelijk veel te danken gehad aan de gedeeltelijke resultaten, die door hun voorgangers werden bereikt. Die Engelse uitvindingen zijn in veel gevallen, om het zo uit te drukken, meer het werk van een collectiviteit dan van een individu en het is helemaal in overeenstemming met dat collectieve karakter dat zij zich niet beperken tot één tak van de industrie maar zich uitstrekken tot alle sectoren van het bedrijfsleven, de landbouw inbegrepen ⁵.

Op gebied van de textiel zelf, is het aantal uitvindingen zeer groot geweest, doch aangezien zij als het ware een ketting vormen zijn vele van die uitvindingen komen te vervallen door verbeterde machines. Het is niet de plaats om in bijzonderheden te treden; maar resumerend mag men zeggen dat de toestand op het eind van de 18e eeuw nagenoeg de volgende is: naast machines die ondergeschikte bewerkingen uitvoeren, hetzij voor de voorbereiding van het katoen zoals kaardmachines, of machines met betrekking tot de afwerking, zoals appreteermachines, hebben de Engelsen op het gebied van de katoenindustrie twee fundamentele uitvindingen gedaan. Voor de katoendrukkerij: de kopere gegraveerde cilinder (Bell, 1785) en voor de katoenspinnerij: de mule-jenny (Crompton, 1779). Zij staan bovendien op het punt om ook op het gebied van de katoenweverij de reeks proefnemingen zegevierend met de uitvinding van de *power-loom* te besluiten ⁶.

Tegenover die uitvindingsroes van de Engelsen, steekt de lijdzaamheid van de Gentse nijveraars schrill af. Het was echter onvermijdelijk dat de weergalm van de Engelse roem tot over het kanaal zou weerklinken en bij de Gentse nijveraars het verlangen naar diezelfde machines zou verwekken.

De allereerste poging om een Engelse machine naar Gent over te plaatsen, dateert voor zover wij het weten uit het jaar 1776, ogenblik waarop zelfs voor de Engelsen de uitvindingskoorts haar hoogtepunt nog niet had bereikt. De eer van het initiatief komt toe aan de Gentse zakenman P.F. Schepers. Hij slaagde er inderdaad in een appreteermachine uit Engeland naar Gent over te smokkelen, waar zij werd opgesteld in het Tuchthuis ten dienste van de nijverheidscollectiviteit ⁷.

Tussen 1776 en het eind van de eeuw, vindt men te Gent geen enkele andere poging om Britse machines in te voeren.

(5) ASHTON T.S., *The Industrial Revolution 1760-1830*. Londen, New-York, Toronto (The home university library of modern knowledge, nr. 204), z.j. (herdrukt 1950), blz. 13 e.v.

(6) Zie BAINES E., *History of the cotton manufacture in Great Britain*, Londen, z.j., blz. 197-204, 229-244, 265.

(7) COPPEJANS-DESMEDT H., *Bijdrage tot de studie van de gegoede burgerij te Gent in de XVIIIe eeuw. De vorming van een nieuwe sociaal-economische stand ten tijde van Maria Theresia*, Brussel. 1952 (Verh. Kon. Vl. Acad. voor Wetensch., Lett. en Schone Kunsten, Klasse der Lett., jg. XIV, nr 17), blz. 69-70.

De Gentse nijveraars hadden toen blijkbaar het belang van de mechanisatie nog niet ten volle beseft, en het moet als de grote historische verdienste van Lieven Bauwens beschouwd worden dat hij, ofschoon van huize uit geen textielnijveraar, de hoge betekenis van de mechanisering heeft aangevoeld.

De lotgevallen, waarmee de invoer van die nieuwe spinmachines, die weldra de wereld door bekend zullen worden als de mule-jennies, gepaard gingen, dienen hier niet opnieuw te worden uiteengezet. Men kent het dramatische verloop van die smokkeltocht⁸. Misschien mag er aan worden herinnerd dat Bauwens niet alleen de mule-jenny maar bovendien de vliegende schietspoel en de koperen drukcilinder heeft ingevoerd. Het ging hem dus om de mechanisering van de katoennijverheid in haar drie hoofdtakken: de spinnerij door de mule-jenny, de weverij door de vliegende schietspoel en de katoendrukkerij door de cilinder. Bovendien voerde hij ook het eerste stoomwerktuig in⁹.

Indien de naam van Lieven Bauwens in de geschiedenis vooral verbonden wordt met de invoer van de mule-jenny heeft dat zijn reden. Immers van die drie uitvindingen, die door Bauwens van Engeland naar het vasteland gesmokkeld werden, is de mule-jenny heel zeker het werktuig dat het sterkst gemechaniseerd is. De vliegende schietspoel, hoe belangrijk ook, is meer een technische verbetering dan een eigenlijke nieuwe machine, en hetzelfde kan in zekere zin worden gezegd van de koperen cilinder.

Op het ogenblik dat Bauwens de mule-jenny oversmokkelde was het laatste woord op gebied van het mechanische weefgetouw nog niet gezegd. In 1803 werd eindelijk de bekende *dressing-machine* aan de *power-loom* toegevoegd. Immers het grote bezwaar tegen de *power-loom* uitgevonden door Cartwright in 1785 was, dat de machine telkens moest worden stilgelegd om de ketting in gereedheid te brengen, zodat voor ieder getouw een wever vereist was en er eigenlijk geen besparing van arbeidskrachten aan te pas kwam. Aan dit euvel werd verholpen door de uitvinding van de *dressing-machine*, waarbij het in gereedheid brengen van de schering vooraf en machinaal gebeurde¹⁰.

Voor de Gentse nijverheid en voor het continent in het algemeen begint juist dan een moeilijke periode tenminste wat de betrekkingen met Engeland betreft. De Napoleontische oorlogen maken Engeland nog wantrouwiger dan vroeger tegenover de inwoners van het Franse Keizerrijk. Zo is het wellicht uit te leggen dat niemand een poging waagt om de *power-loom* naar het vasteland over te brengen. In de volgende jaren verbetert de toestand er niet op. Het reuzenduel tussen Napoleon en Pitt dat voor een decennium de gang van de geschiedenis bepaalt, heeft voor de Gentse industrie fundamenteel belang gehad dank zij de continentale blokkade die de expansie heeft bevorderd, maar anderzijds in grote mate de verdere mechanisering van de katoennijverheid in sterke mate heeft belemmerd¹¹.

(8) Zie DE PAUW N., *O.c.*

(9) Zie DHONDT J., *O.c.*, blz. 240-241.

(10) Zie BAINES E., *O.c.*, blz. 229-234.

(11) Voor de continentale blokkade raadplege men vooral: HECKSCHER E.F., *The continental system. An economic interpretation*. Oxford, 1922.

Waterloo stelt opnieuw de grenzen van Europa voor de wereld open en daardoor zelf komt het verschil in de economische ontwikkeling van Engeland en het vasteland in een schril licht te staan. De Engelsen blijken in het decennium dat de val van het Keizerrijk voorafgaat niet alleen oorlog te hebben gevoerd, kolonies te hebben veroverd, maar bovendien en vooral met reuzenschreden de weg van de industrialisering te zijn opgegaan.

Op gebied van de katoennijverheid waren zij toen reeds in het bezit van alle fundamentele machines, waaraan in het verdere verloop van de 19e eeuw nog wel technische verbeteringen zullen worden aangebracht, maar waarvan toen reeds de grondprincipes bestonden.

Vooraf de weverij had op technisch gebied aanzienlijke vorderingen gemaakt. In 1813 waren reeds 2.500 mechanische weefgetouwen in Engeland in werking. In 1820 wordt hun aantal in het Britse rijk reeds op bijna 15.000 geschat. Op dat ogenblik was in ons land de *power-loom* nog niet ingevoerd, laat staan verspreid. Wat dat te betekenen heeft wordt duidelijk wanneer men bedenkt dat een knaap of een meisje van 14 à 15 jaar in staat werd geacht twee mechanische weefgetouwen te bedienen; terwijl ieder weefgetouw drie en een half maal zoveel werk aflegde als de beste handwever¹².

Die vooruitgang had dan ook verstrekkende gevolgen; zij sloot immers elke concurrentie uit. De strijd om de markt tussen de continentale, en meer in het bijzonder de Gentse textielnijverheid langs de ene kant en de Engelse productie langs de andere kant was te ongelijk. De crisis die zich dan ook in de eerste jaren van het Hollandse Bewind te Gent laat voelen was fundamenteel van structurele aard. Doch niemand alhier schijnt zich daarvan op dat ogenblik bewust te zijn geweest. Men staarde zich in de industriële kringen blind op de handelsgevolgen van de crisis en zag in de moeilijkheden een louter probleem van afzet. Zelfs in de regeringskringen is men op enkele, niet altijd gezaghebbende uitzonderingen na, deze mening toegedaan. In die omstandigheden is het begrijpelijk dat de textielnijverheid te Gent na 1815 een jarenlange crisistoestand beleeft. De productie beweegt zich op een laag peil en zelfs de moraal van de industriëlen is aangetast. Ontelbaar zijn, in de bronnen uit die tijd, de bewijzen van moedeloosheid die zich van de nijveraars heeft meester gemaakt. Nog in 1819 en 1820 klinkt de doffe toon van gelatenheid in alle schrifturen uitgaande van de industriëlen, en toch is een ommekeer ten goede nakend¹³.

In Engeland had de mechanisering van de industrie een ware bloei van het constructiebedrijf veroorzaakt. Onvermijdelijk moest het ogenblik komen, waarop de textielbedrijven niet meer bij machte zouden zijn om de productie van die constructieateliers op te nemen, zodat een crisis in

(12) Zie BAINES E., *O.c.*, blz. 235 en 239.

(13) Zie S.A. GENT, *Serie K 2/1*, bundel Z en *Serie K 2/2*. Men vergelijk verder J. NÈVE DE MEVERGNIES, *Gand sous le Régime Hollandais*, Gent, 1935, blz. 100 e.v. VOORTMAN J., *Les débuts de l'industrie cotonnière et les crises économiques. L'industrie cotonnière gantoise sous le Régime Français et le Régime Hollandais d'après les archives de la maison A. Voortman*, Gent, 1940, blz. 265 e.v.

die nieuwe tak van nijverheid was te verwachten. De machineconstructeurs meenden te mogen veronderstellen dat een moment zou aanbreken, waarop de afzet op de Engelse markt niet meer voldoende zou zijn om hun bedrijf in het leven te houden. In die omstandigheden zouden zij natuurlijk niet aarzelen afzetmogelijkheden in het buitenland te zoeken. Maar de wetgeving van haar kant bewust van de voordelen die de textielnijverheid uit de mechanisatie haalde, ging er toe over de uitvoer van machines te verbieden. De toestand rond 1820 deed zich dus anders voor dan op het ogenblik, waarop Bauwens zijn machines oversmokkelde. Voor Bauwens gold het niet alleen de Engelse regering te verschalken, maar bovendien het begrijpelijk wantrouwen van de Engelse constructeurs en nijveraars in doeken te leggen. Zoals men weet is hij er wel in geslaagd een paar Engelse vaklieden naar het vasteland over te brengen, maar de ervaring die hij met hen heeft opgedaan bewees met welke avonturiers hij in werkelijkheid te doen had¹⁴.

In 1820 is de toestand in zover geëvolueerd, dat het thans de Engelsen zelf zijn die tegen het verbod of tenminste tegen de wil in van de regering aan expansie van de Engelse machines gaan doen. In december 1820 wordt inderdaad te London een contract ondertekend tussen een zekere Thomas Hurell en Joseph Graunt.

Thomas Hurell, een Engels zakenman, had het inzicht zich in het buitenland en meer bepaald te Gent te gaan vestigen met het doel in dat Vlaamse centrum van katoennijverheid de constructie van textielmachines te ondernemen. Het was immers te verwachten dat bij de hoge graad van expansie die de katoenindustrie te Gent toen reeds had bereikt, dat de afzetmogelijkheden er in geen geval zouden ontbreken. Blijkbaar zelf niet voldoende technisch onderlegd, wist Thomas Hurell Joseph Graunt, een uitstekend constructeur, voor zijn plan te winnen en aldus kwam tussen beiden op 30 december 1820 de volgende overeenkomst tot stand.

Joseph Graunt verbond zich daarbij voor een termijn van vier en twintig maanden in dienst te treden van Thomas Hurell, om als bedrijfsleider van het constructieatelier van deze laatste te Gent te fungeren. Naar de gewoonte van die tijd werd in het contract uitdrukkelijk bedongen dat Graunt de grootste geheimhouding tegenover gelijk wie zou bewaren en dat hij met geen enkele client van Hurell rechtstreeks in contact zou mogen komen. Het ging dus om een echt arbeidscontract, wat ten overvloede blijkt uit de omstandigheid dat het loon van Graunt per werkdag van twaalf uren werd bepaald op 8 schellingen 4 pence. Er werd zelfs in het contract voorzien dat in geval Graunt een verbetering aan de te vervaardigen machines zou aanbrengen, Hurell de voorkeur voor de uitbating zou hebben. Wenste Hurell van zijn voorrecht geen gebruik te maken, dan eerst zou Graunt zijn uitvinding aan een ander constructeur mogen afstaan¹⁵.

(14) Zie DE PAUW N., *O.c.*

(15) Zie ALGEM. RIJKSARCH. DEN HAAG, *Staatssecretarie*, 5 juli 1822, N. 257. Het contract wordt aangehaald in het rapport van de procureur generaal aan de minister d.d. 8 mei 1822.

Het is niet met zekerheid bekend op welke datum precies Hurell met zijn bedrijfsleider Graunt het Kanaal is overgestoken, maar het staat vast dat dit in de eerste maanden van 1821 moet zijn gebeurd, want reeds in de lente van datzelfde jaar is Hurell er in geslaagd contact tot stand te brengen met de Gentse firma Voortman. De onderhandelingen tussen beiden leidden op 23 mei 1821 tot het afsluiten van een contract, waarbij de Engelse constructeur zich tegenover de Gentse firma verbond tot levering van een stoomtuig, een zg. *condensing-machine* van zeven paardekracht (Engelse maat) en van een *washing-stollmachine* bestemd om het katoen mechanisch te wassen¹⁶.

De firma Voortman was een bedrijf dat reeds sedert 1790 alhier gevestigd was. Aanvankelijk gesticht als een vennootschap waarvan de leiding in handen berustte van Abraham Voortman en Frans De Vos, schoonbroer van Lieven Bauwens, was het bedrijf in 1805 alleen voortgezet door eerstgenoemde. Het was toen reeds een van de belangrijkste Gentse katoendrukkerijen. Na het overlijden van Abraham Voortman op 23 augustus 1810, had zijn weduwe Marie De Vos, zuster van zijn vroegere vennoot Frans De Vos, de leiding van de onderneming in handen genomen, hierin bijgestaan door haar oudste zoon François Jean. Deze laatste alhoewel op dat ogenblik nog geen achttien jaar oud gaf blijk van een buitengewone aanleg voor het zakenleven. Toen in 1815 de Franse markt voor de Gentse industrie gesloten werd, aarzelde hij geen ogenblik om een nieuw bedrijf — zijnde een tweede katoendrukkerij — te Wazemme nabij Rijsel te vestigen om aldus de belangrijke Franse clientele voor de firma te kunnen behouden. Hij werd hierin bijgestaan door zijn oom en schoonvader Frans De Vos, wiens dochter Jeanne Françoise hij kwam te huwen. In 1821 op het ogenblik dat het contract tussen hem en Hurell werd afgesloten, stond hij bovendien aan het hoofd van het ouderlijke bedrijf te Gent¹⁷.

Alhoewel beschikkend o.m. over koperen drukcilinders was de katoendrukkerij van Voortman toen nog ver van totaal gemechaniseerd. De bestelling van een stoomwerktuig en een *washing-stollmachine* bewijst dat reeds duidelijk. Op zichzelf is die bestelling een belangrijke stap vooruit naar de verdere mechanisering van de Gentse industrie. Men verliese immers niet uit het oog dat Voortman op dat ogenblik een reeds gevestigde firma is, die een jarenlange productietechniek achter de rug heeft en dat het in die omstandigheden van meer dan een gewoon dynamisme getuigt om het bedrijf aan het gevaarvol experiment van de mechanisatie bloot te stellen.

Dat Voortman daarvoor niet is teruggeschrokken, doch integendeel hoe langer hoe meer tot de overtuiging kwam dat de toekomst van de katoenindustrie in de mechanisatie was gelegen, blijkt allerduidelijkst uit een tweede contract dat hij op 21 augustus 1821, dus slechts enkele maanden na het eerste, met dezelfde Hurell afsloot¹⁸.

(16) *Eodem loco*.

(17) Zie over de firma Voortman het reeds hoger aangehaalde werk van VOORTMAN J., *o.c.*, blz. 20 e.v.

(18) ALGEM. RIJSARCH. DEN HAAG, *Staatssecretarie*, 5 juli 1822, N. 257, rapport van de procureur generaal aan de minister, d.d. 8 mei 1822.

In dat nieuwe contract gaat het niet meer om machines voor de katoendrukkerij, maar om de nagenoeg volledige installatie van een mechanische katoenweverij, die — men vergeet het niet — de eerste zal zijn in de Grootse industrie. Het contract voorziet immers de levering van : 1° een stoomwerktuig van tien F.K.; 2° honderd mechanische weefgetouwen, de bekende *power-looms*; 3° tien *dressing-machines*, d.w.z. de hulpwerktuigen voor het in gang zetten van de *power-looms* en verder andere ondergeschikte machines en benodigheden om het geheel in gang te kunnen stellen en in werking te kunnen houden¹⁹. Het merkwaardige van dat tweede contract is dat Voortman daarmee een voor hem totaal nieuw bedrijf op touw zet en er van meet af aan zijn heil zoekt in de machine. Er werd tussen de partijen bepaald dat de inrichting binnen het jaar moest voltooid zijn en dat reeds in januari 1822 minstens vier en twintig getouwen moesten klaar zijn. Het geheel zou aan Voortman het zeer aanzienlijke bedrag van ruim 5.000 lb. sterling, hetzij 180.000 fr. uit die tijd, kosten²⁰.

De zaak verliep echter niet zo vlot als verwacht werd. Wel werd reeds op 28 augustus, dus een week na het afsluiten van voornoemd contract door Hurell aan de Gentse ijzergieterij van Hisette een bestelling van 50.000 Kgr. gegoten stukken overgemaakt, onderdelen voor het vervaardigen van de machines in kwestie, en Hisette schijnt tenminste aanvankelijk die bestelling naar behoren te hebben uitgevoerd. Maar in de hoofdzaak zelf kwam geen schot. Het is niet duidelijk aan wie de schuld daarvan precies te wijten is. Zoals gewoonlijk in dergelijke zaken slingeren de beide partijen de verwijten naar elkaars hoofd, zonder dat een van beide maar de geringste fout wil bekennen. Voortman verwijt Hurell dat hij in januari 1822 nog maar 12 mechanische weefgetouwen in plaats van 24 heeft geleverd; terwijl Hurell staande houdt dat Voortman ruzie had gestookt tussen hem en zijn bedrijfsleider Graunt.

Het is niet onmogelijk dat het begin van de moeilijkheden in deze zaak zoals in zoveel andere gelijkaardige kwesties te zoeken is in de financiële regeling van de overeenkomst. Het is immers niet uitgesloten dat Voortman niet over het ontzaglijke kapitaal in contant geld beschikte, dat vereist was om Hurell op tijd en stond te voldoen. Want het stemt

(19) *Eodem loco*. De tekst luidt als volgt : « Le 23 août de la même année (1821) les Sieurs Hurell et Graunt s'engagèrent aussi comme coobligés solidaires et également par acte sous seing privé à confectionner pour le compte du Sieur François Voortman et de livrer dans la fabrique de ce dernier à Gand : 1° une machine à feu de la force de dix chevaux et de 12 chevaux pour la chaudière ; 2° cent mécaniques à tisser dites *steamlooms* plus un peigne et une navette pour chaque métier ; 3° dix mécaniques pour l'apprêt du coton à tisser nommées *drissing-machines*; 4° les dividoires appellées *winding-machines*; 5° les mécaniques pour conduire la trame; 6° tous les rouages, les essieux et les rouages accessoires nécessaires pour compléter l'ensemble desdites mécaniques. Il fut stipulé que 24 métiers devaient être achevés, placés et parfaitement en état de travailler dans le courant de janvier 1822 et que le total serait fourni et placé au plus tard dans le courant de juillet de la même année... ».

(20) *Eodem loco*; zie ook het smeekschrift gericht door Marie De Vos, weduwe van Abraham Voortman tot koning Willem I. d.d. 23 november 1822 : ALGEM. RIJKSARCH. DEN HAAG. *Stadssecretarie* 30 november 1822 N. 46.

toch tot nadenken dat Hurell op 28 december 1821 d.w.z. enkele weken vooraleer de eerste 24 weefgetouwen moeten voltooid zijn van Voortman een huis met afhankelijkheden afkoopt voor de som van 10.140 gulden. Het contract van verkoop waarbij Hurell zich verbindt tot het storten van 10.140 gulden aan Voortman, die op het ogenblik zijn schuldenaar is of op het punt staat het te worden, komt dan ook zonderling voor en geeft reden tot nadenken ²¹.

Hoe het ook zij Hurell is blijkbaar in financiële moeilijkheden geraakt en Voortman zelf schijnt inderdaad pogingen te hebben aangewend om de bedrijfsleider Graunt van de Engelse constructeur los te maken en hem voor zichzelf te winnen. In een latere memorie klaagt Hurell er over dat François Voortman in de handelskringen te Gent ongunstige geruchten over hem had rondgestrooid en het had voorgesteld alsof het faillissement van Hurell nakend was. Bovendien had Voortman er bij Hisette fel op aangedrongen om het te goed dat hij op Hurell had voor de levering van gegoten stukken onmiddellijk in te vorderen. Die drukking op Hisette was geslaagd, want ingevolge de voetstappen door deze laatste aangewend werd een aanhoudingsbevel tegen Hurell uitgevaardigd. Het vonnis werd op 15 februari geëxecuteerd en aldus werd Thomas Hurell achter slot en grendel gezet.

Niet zodra zijn de gevangenispoorten achter hem gesloten of Voortman met een tweetal handlangers begeven zich met paard en kar op weg naar het atelier van Hurell, waar op aanwijzing van Joseph Graunt alles opgeladen wordt dat maar van ver of van nabij iets met mechanische weefgetouwen te maken had. Hiermee nog niet tevreden breken zij het huis zelf van Hurell open en nemen er de aldaar opgestelde *‘dressing-machine* uit weg, afkomstig uit Londen en die diende als model voor Hurell. Dit was ongetwijfeld — al schijnt het gebeurd te zijn bij volmacht — een stout stuk ²².

Alhoewel Hurell in de gevangenis opgesloten zat als schuldenaar en vreemdeling, kon hij toch onbelemmerd in briefwisseling treden en zelfs persoonlijk door bezoek in contact komen met wie het hem beliefte. Bij het vernemen van de inval van Voortman in zijn woning en werkplaats, aarzelde hij geen ogenblik een felle aanklacht tegen deze laatste neer te leggen.

Voortman begreep hoe gevaarlijk de grond te Gent voor hem was geworden en verkoos de grens tussen hem en de Nederlandse justitie te stellen. Die beslissing viel hem des te gemakkelijker daar hij de schijn kon redden. Hij had immers zijn onderneming te Wazemme nabij Rijsel en kon moeilijkheden in het bedrijf aldaar voorwenden om aldus de verdenking van voortvluchtigheid te ontduiken. De justitie liet zich echter door een zo doorschijnend voorwendsel niet beetnemen en een criminele instructie werd geopend. Enkele maanden later was het onderzoek zover gevorderd dat het virtueel kon gesloten worden en de hele aangelegenheid aan de rechtbank ter Beoordeling kon worden voorgelegd.

(21) *Eodem loco*, Staatssecretarie, 5 juli 1822, N. 257, rapport van de procureur generaal d.d. 8 mei 1822.

(22) *Eodem loco*.

Liever dan zich bij verstek te laten veroordelen en aldus de schande van een openbare straf op zich te laden; daarbij beseffend dat hij in de onmogelijkheid zou zijn naar Gent terug te komen zonder het vonnis te doen herzien, verkoos Voortman zich ter beschikking te stellen van het gerecht. Niet zodra was hij in de Arteveldestad teruggekeerd of hij werd in hechtenis genomen en moest zijn intrek nemen in het gebouw waar Hurell enkele maanden te voren verblijf had gehouden. Hij was er nochtans slechter aan toe dan de Engelse constructeur, want hij werd bij de criminele gevangenen ondergebracht. Zijn oponthoud aldaar duurde — gelukkig voor hem — niet al te lang. Na gedurende 38 dagen in de gevangenis opgesloten te zijn geweest, kwam de zaak eindelijk voor de rechtbank en werd hij dank zij de voortreffelijke pleidooien van zijn advocaten, op 5 oktober 1822 vrij gesproken of zoals zijn moeder de weduwe Voortman, het in een memorie niet zonder emfase schrijft : « son acquittement honorable fut solemnellement prononcé »²³.

Het lijdt — ons inziens — nochtans geen twijfel dat Voortman in de gehele aangelegenheid niet zó zuiver is als zijn moeder het wil doen geloven. Het feit dat hij onmiddellijk het hazenpad koos, toen de zaak wat al te warm werd, wijst reeds in die richting.

Nochtans kan Hurell al evenmin doorgaan voor een toonbeeld van correctheid. Alhoewel hij de firma Voortman voor de machines in kwestie grof geld laat betalen, tracht hij achter haar rug om, op het ogenblik dat de levering nog op verre na niet is voltooid, met andere Gentse en zelfs Franse nijveraars te contracteren voor diezelfde machines. Het is dan ook misschien de vrees dat de primeur van de zaak hem ging ontsnappen, die Voortman er heeft toe gebracht de ganse intrigue, waarover zoeven werd gehandeld, op te bouwen. Hoe de kwestie uiteindelijk financieel geregeld werd, is niet bekend, maar het staat vast dat Voortman in het bezit bleef van de machines.

Heel kapitaalkrachtig is Hurell blijkbaar nooit geweest en na de zaak met Voortman schijnt het hem zelfs slechter te zijn gegaan. Want in 1823 treedt hij een tijdlang in dienst van de gebroeders Pierre en Jean Bauwens, jongere broers van Lieven Bauwens, die zich tot dan toe op de leerlooierij hadden toegelegd en dus het ouderlijke bedrijf hadden voortgezet, maar thans naar het voorbeeld van Voortman eveneens een mechanische weverij te Gent wens te vestigen. Hurell werd voor hun rekening naar Engeland gestuurd om er zich van de laatste verbeteringen in zake machinebouw op de hoogte te stellen en er onderdelen voor de te vervaardigen werktuigen aan te kopen. Maar die zaak kende geen gelukkig verloop. Van het grote bedrijf dat de gebroeders Bauwens zich hadden voorgenomen in hun vaderstad op te richten, kwam heel weinig in huis en het blijft een open vraag in hoever Hurell hierin mede verantwoordelijk was²⁴.

(23) *Eodem loco*, *Staatssecretarie*, 30 november 1822, N. 46, smeekschrift van Marie De Vos, weduwe van Abraham Voortman tot de koning, dd. 23 november 1822.

(24) RIJKSARCH. GENT, *Departement van de Schelde*, n° 1654/2. Etat des dépenses : « Remis à Hurreel pour voyages en Angleterre et achats de divers objets mécaniques... f. 1.000.00 »

Naderhand wordt nog eenmaal iets over hem vernomen en wel in 1828 wanneer hij een verzoekschrift tot de regering richt voor het bekomen van een lening, die moest dienen tot de vestiging van een kousenfabriek te Gent en te Brugge. Het rapport dat de gouverneur over hem uitbracht was vrij ongunstig en daar hij geen voldoende waarborgen bood, maar integendeel op dat ogenblik alweer aangeschreven stond met een schuld van ruim 15.000 gulden, werd zijn verzoek van de hand gewezen. Van dan af verliest men hem uit het oog ²⁵.

Ook voor Voortman had de rechtszaak met Hurell nadelige gevolgen. Bij het afsluiten van het contract op 21 augustus 1821 was uitdrukkelijk bepaald dat Hurell er van af zag een brevet aan te vragen en dit voorrecht overliet aan Voortman. Het was ten andere slechts in het vooruitzicht van een brevet van invoer, dat hem voor enkele jaren het monopolie van de *power-looms* zou verzekeren, dat Voortman er had in toegestemd het ontzaglijke kapitaal van 180.000 fr. aan de zaak te besteden ²⁶. De firma had vanzelfsprekend geen gras over de zaak laten groeien, maar had kort na het afsluiten van het tweede contract met Hurell een aanvraag bij de regering ingediend tot het bekomen van een invoerbrevet geldig voor 10 jaar. In de regeringskringen oordeelde men dat het verzoek, gezien de zware geldelijke offers die de firma bereid was te brengen, tot op zekere hoogte gewettigd was, maar men verloor terzelfdertijd het algemeen belang van de nijverheid niet uit het oog. De regering koos derhalve de gulden middenweg en stond in februari 1822 aan de firma Voortman een brevet voor vijf jaar toe ²⁷.

Precies op het ogenblik dat Voortman van de toekenning van het brevet ging ingelicht worden, kwam de aanklacht van Hurell, geschreven van uit de gevangenis van Gent; en onmiddellijk werd het brevet ingehouden tot de zaak in het reine zou zijn gebracht.

Men weet dat het proces maandenlang bleef aanslepen en intussen was de toestand veel verder geëvolueerd. Verschillende Gentse nijveraars aan wie wellicht de zaak van het brevet ter oor was gekomen, hadden er alle mogelijke spoed achter gezet om zo vlug mogelijk in het bezit te komen van de thans zo begeerde *power-looms* en *dressing-machines*, en bewogen nu hemel en aarde opdat geen brevet zou worden toegekend. Want onmiddellijk na de vrijspraak van François Voortman had de firma een nieuwe aanvraag ingediend en was zo voorzichtig geweest er op te wijzen dat het haar daarbij niet ging om een monopolie, maar integendeel dat zij het voornemen koesterde de constructie van de mechanische weefgetouwen te ondernemen en de machines aldus op grote schaal te verspreiden ²⁸.

(25) ALGEM. RIJKSARCH. DEN HAAG, *Nationale Nijverheid*, rapport van de Inspecteur Generaal aan de Minister van Binnenlandse Zaken, d.d. 15 augustus 1823 A/133.

(26) *Eodem loco*, *Staatssecretarie*, 30 november 1822, N. 46. Hoger vermeld smeeschrift van Marie De Vos, d.d. 23 november 1822.

(27) *Eodem loco*, *Staatssecretarie*, 5 november 1822, N. 93. Rapport van de Minister van Openbaar Onderwijs, Nationale Nijverheid en Kolonies aan de koning, d.d. 2 november 1822.

(28) « Je déclare ici à S. M. que mon intention est non seulement d'ouvrir

De minister oordeelde echter dat het thans nog meer dan vroeger voor het algemeen belang van de nijverheid verkieslijker was dat het brevet in kwestie niet meer zou worden verleend en bracht bijgevolg een afwijzend advies bij de koning uit, overwegend dat zelfs indien Voortman de constructie ondernam hij te zeer meester zou zijn van de toestand en door het stellen van te hoge prijzen of vertraging in de leveringen de andere fabrikanten geheel in zijn hand zou hebben. De koning sloot zich bij het voorstel van zijn minister aan, en daarmee was de zaak voor Voortman definitief verloren ²⁹.

Wat het voornemen van Voortman betreft om een constructieatelier op te richten, dat plan heeft hij reeds bij de aanvang van het jaar 1823 ten uitvoer gebracht. Uit een brief van 29 januari 1823 blijkt inderdaad dat Voortman op dat ogenblik reeds ruw ijzer zoekt aan te kopen om het in zijn gieterij te verwerken ³⁰. De firma had het bij de inrichting van het constructiewerkhuis des te gemakkelijker daar zij reeds over de rudimenten van een atelier beschikte. Immers naar een traditie zo oud als de fabrieken zelf was aan ieder textielbedrijf van enig belang een werkplaats gehecht waar met eigen personeel en met eigen middelen kon worden voorzien in het onderhoud van de machines en zo nodig ook herstellingen konden worden uitgevoerd. De firma Voortman bouwde aldus, op grond van het bestaande herstellingsatelier een eigenlijke constructiewerkhuis uit. De bedoeling was niet zoals bij vele andere nijveraars ook te Gent, de machines uitsluitend voor eigen gebruik te vervaardigen. Misschien reeds van de beginne af, maar heel zeker na korte tijd, nam de firma bestellingen op voor textielabrikanten en voerde die ten dele uit. Maar toch scheen iets aan die bedrijfstak van de firma te haperen. Voortman had immers niet de minste ervaring in zake constructie, en wat meer is, schijnt hij al evenmin over uitmuntende technische krachten te hebben beschikt. Beide factoren zijn ongetwijfeld aansprakelijk voor het uitblijven van werkelijk succes. Toch bleef Voortman nog enkele jaren volhouden, maar zakelijk als hij was begreep hij dat in die richting geen toekomst voor de firma weggelegd was. Hij zou zich — zoals vroeger — nochtans niet meer beperken tot de katoendrukkerij, maar had inmiddels aan zijn bedrijf een volledige gemechaniseerde weverij toegevoegd. Het kwam tot de volledige concentratie van zijn onderneming toen hij in 1826 daarnaast ook nog een spinnerij oprichtte. Zijn bedrijf was aldus op solide basis gebouwd, zo solied dat het nu nog steeds een voorname plaats in de Gentse katoen-nijverheid inneemt ³¹.

un atelier pour le tissage du coton à la mécanique, mais encore un atelier pour la confection de ces mêmes mécaniques dans lequel chaque fabricant pourra se procurer tels assortiments de machines qu'il désirera... », ALGEM. RIJKSARCH. DEN HAAG, *Staatssecretarie*, 30 november 1822 N. 46, reeds hoger vermeld smeekschrift van Marie De Vos aan de koning d.d. 5 november 1822.

(29) *Eodem loco*, *Staatssecretarie*, 18 december 1822, N. 123. Rapport van de Minister van Openbaar Onderwijs, Nationale Nijverheid en Kolonies aan de koning, d.d. 9 december 1822.

(30) J. VOORTMAN, *O.c.*, blz. 323.

(31) *Ibidem*, blz. 302.

Toch lijkt het geen twijfel dat een stad als Gent, die in 1824 ruim veertig katoenfabrieken telde — de kleine ondernemingen buiten beschouwing gelaten — voor het 'constructiebedrijf' grote toekomstmogelijkheden bood. De mechanische uitbouw van hun weverij, waartoe verschillende Gentenaars reeds onmiddellijk in navolging van Voortman wensten over te gaan en de verdere mechanisering in de spinnerijen en de katoendrukkerijen, was te Gent niet rationeel door te voeren, zolang geen firma bekwaam gevonden werd om door machineconstructie die mechanisering te bevorderen. Waar Voortman ten slotte mislukt was, zou een ander Gents zakenman een betere toekomst kennen. Deze man was Jacques Joseph Huyttens-Kerremans, die nagenoeg van de generatie van Voortman, evenals deze laatste aanvankelijk geheel vreemd aan de machineconstructie was. Hij behoorde van huize uit tot een zeer gefortuneerd kooplieden geslacht, geen wonder dat hij zich tot dan toe op de lijnwaadhandel had toegelegd. Daarnaast was hij reeds vroeg ook op politiek terrein bedrijvig geweest. Nog onder het Franse Bewind was hij een tweetal jaren schepen van zijn geboortestad en bleef onder het Hollandse Regime deel uitmaken van de gemeenteraad. Hij werd zelfs bevorderd tot lid van de Tweede Kamer der Staten Generaal ³².

In een officieel verslag uit het jaar 1813 wordt hij aangegeven als : rentenier, met een jaarlijks inkomen geschat op 14.000 fr.; een vermogend man dus die zich, althans op dat ogenblik uit de zaken heeft teruggetrokken en zoals gezegd als rentenier, dat betekent als aanzienlijk grondeigenaar in de stad is gevestigd ³³. Zijn belangstelling voor het zakenleven was daarmee nochtans niet te loor gegaan; integendeel zijn huwelijk met Thérèse Norbertine Kerremans, evenals hijzelf afkomstig uit een voor-aanstaande familie van handelaars, had zijn connecties met de Gentse zakenwereld nog verstevigd en verder uitgebreid. Maar onweerstaanbaar wordt hij aangetrokken door de problemen van de nijverheidstechniek en alles wat daarmee verband houdt. Het is dan ook niet te verwonderen dat hij in 1821 besluit tot de oprichting van een constructieatelier. Hij legt zich aanvankelijk toe op het vervaardigen van allerlei machines, zelfs mechanische graanmolens. Maar op het ogenblik dat de mechanisatie in de textielindustrie nieuwe wegen opgaat en de *power-looms* te Gent ingang vinden, aarzelt Huyttens-Kerremans niet van die ontwikkeling gebruik te maken en besluit hij voortaan in hoofdzaak zijn aandacht te wijden aan de mechanismen met betrekking tot de katoennijverheid.

In 1823 gaat hij er toe over zijn atelier met een afdeling voor fijne mechaniek uit te breiden ³⁴. Het spreekt vanzelf dat hij zich daarbij naar Engels model inspireert, wat hem vooral vergemakkelijkt wordt dank zij

(32) Biografische gegevens over Jacques Joseph Huyttens-Kerremans vindt men in : NÈVE J.E., *Gand sous la domination française*, blz. 119; zie verder CLAEYS P., *Mémorial de la ville de Gand*, blz. 294 en blz. 312. De familie Huyttens behoorde tot een van de meest vooraanstaande Gentse koopmansfamilies in de 18e eeuw, zie COPPEJANS-DESMEDT H., *O.c.* passim.

(33) NÈVE J.E., *O.c.*, blz. 119.

(34) ALGEM. RIJKSARCH. DEN HAAG, *Saatssecretarie*, K.B. 15 juni 1827 N. 135. Rekwest van Huyttens-Kerremans om zekere «mechanieken» uit Engeland vrij van rechten te mogen invoeren d.d. 22 maart 1827.

het aanwerven van een Engels technicus, met name Bell. Deze laatste schijnt inderdaad een uitstekend vakman te zijn geweest ³⁵.

Weldra bleek echter dat de ombouw van het atelier meer uitgaven zou vergen dan aanvankelijk was voorzien. Huyttens-Kerremans van zijn kant wenste blijkbaar niet nog grotere kapitalen in de zaak te wagen. Daarom wendde hij zich in augustus 1824 tot de regering met het voorstel ofwel het gehele atelier aan het Rijk over te doen, ofwel hem een renteloos voorschot van 50.000 gulden te verschaffen ³⁶.

Blijkbaar was hij op de hoogte van de onderhandelingen die rond die tijd werden gevoerd tussen de regering en John Cockerill, waarbij eveneens sprake was van een gedeeltelijke overname van de ondernemingen van deze laatste. Die onderhandelingen liepen in mei 1825 uit op de oprichting van een vennootschap, waarin de staat voor de ene helft en John Cockerill voor de andere helft waren geïnteresseerd ³⁷.

De regering ging echter op het voorstel van Huyttens-Kerremans tot overname niet in. Er werd hem gevraagd de leiding van zijn bedrijf in handen te houden en te laten weten welke kredieten hij verlangde en op welke wijze hij meende deze naderhand terug te betalen. Men kan wellicht geen duidelijker bewijs vinden van het belang dat in de regeringskringen aan het constructieatelier van Huyttens-Kerremans werd gehecht.

Het verwondert dan ook niet dat deze laatste van de gelegenheid gebruik maakt om in plaats van 50.000 fl., een lening van 100.000 fl. te vragen. Deze werd hem toegestaan bij Koninklijk Besluit van 14 november 1824. Van dan af neemt zijn bedrijf beslist de goede richting. Reeds had Huyttens-Kerremans de nodige maatregelen getroffen om de technische uitrusting op punt te stellen, de tussenkomst van de regering bracht de financiële middelen tot succes ³⁸.

Gent was daarmee een constructieatelier rijk geworden dat gespecialiseerd in de productie van de nieuwe machines, kon voorzien in de behoeften van de Gentse textielindustrie. Het atelier legde zich in het bijzonder toe op de vervaardiging van de nu alom begeerde *power-looms* en had aldus een niet te onderschatten aandeel in de vestiging van de eerste mechanische katoenweverijen te Gent.

De machines waren van een goede kwaliteit en van soliede constructie en na korte jaren kon de firma bogen op een Europese faam. De bestellingen kwamen weldra uit het buitenland toegestroomd.

De toekomst zou uitwijzen dat het bedrijf, opgebouwd door Huyttens-Kerremans tegen alle moeilijkheden en economische depressies opgewassen

(35) Zie DE BRIAVOINNE N., *De Industrie en Belgique*, dl I, blz. 294.

(36) ALGEM. RIJKSARCH. DEN HAAG. *Staatssecretarie*. K.B. 14 november 1824 N. 76. Rekwest van Huyttens-Kerremans d.d. 25 september 1824.

(37) DEMOULIN R., *Guillaume I^{er} et la transformation économique des provinces belges (1815-1830)*. Luik, Parijs, 1938 (Bibl. de la Fac. de Philos. et Lettr. de l'Univ. de Liège, LXXX). blz. 162-164. Ook John Cockerill zal pogen in 1829 het gehele bedrijf te Seraing aan het Rijk over te doen, maar ook hij zal daar niet in slagen.

(38) ALGEM. RIJKSARCH. DEN HAAG, *Staatssecretarie*, K.B. 14 november 1824 N. 76. Het voorschot werd hem verleend tegen de lage interest van 3% per jaar; het kapitaal moest worden afgelost na 10 jaar in vier schijven van 25.000 fl.

zou zijn. In juli 1826 overleed de stichter van de zaak en de omvang die het bedrijf intussen had bereikt, maakte de oprichting van een naamloze vennootschap zoniet noodzakelijk dan toch wenselijk. Die vennootschap plaatste zich — zoals Huyttens-Kerremans het reeds vroeger had gedaan — onder de hoede van de « Phoenix » de onsterfelijke vogel uit de mythologie en bewees daardoor haar vertrouwen en geloof in de toekomst ³⁹.

De verwezenlijking van Huyttens-Kerremans was slechts mogelijk geweest dank zij de opbloei van de textielnijverheid te Gent. De bijval die aan die nieuwe onderneming te beurt viel overtrof blijkbaar de verwachtingen van de stichter. Zoals werd aangetoond kon hij weldra zijn productie in het buitenland afzetten. Daarmede was de leefbaarheid van een constructiebedrijf op meer dan lokaal plan bewezen. Het zou niet lang duren of andere Gentse zakenlieden zouden op hun beurt hun kans in die nieuwe nijverheidstak wagen en aldus naast de textielnijverheid de grondslagen leggen van een niet onbelangrijke metaalnijverheid, of liever constructiebedrijf. Men kan dus terecht zeggen dat de latere staal- en ijzerindustrie te Gent een schepping is van de textielnijverheid. Het zou de moeite lonen meer in het bijzonder na te gaan in hoever de kapitaal-krachtige textielnijveraars daarin een actief aandeel hebben genomen.